תלמוד בבלי · אחרונים · חכמת שלמה · סדר נזיקין

חכמת שלמה על מכות

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חכמת שלמה על מכות

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חכמת-שלמה-על-מכות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 4
דף ג. 4
דף ג: 5
דף ד. 5
דף ה. 5
דף ה: 5
דף ו. 5
דף ו: 6
דף ז. 6
דף ז: 6
דף ח. 6
דף ח: 7
דף ט. 7
דף ט: 7
דף י. 7
דף יא. 7
דף יא: 7
דף יב: 8
דף יג. 8
דף יג: 8
דף יד. 8
דף יד: 8
דף טו. 9
דף טו: 9
דף טז. 9
דף טז: 9
דף יז. 9
דף יז: 10
דף יח. 10
דף יח: 10
דף יט: 10
דף כ. 10
דף כ: 11
דף כא: 11
דף כב. 11
דף כב: 11
דף כג: 12
דף כד. 12

דף ב.

תוס' בד"ה כל הזוממין כו' כדתניא הכה תכה כו' נ"ב נ"ל מות יומת המכה מ"מ וכן איתא להדיא בגמ' שהתוספות הקשו לשם אהא דאמרינן רוצח וגואל הדם הוי שני כתובים הבאין כאחד וא"ת ולמ"ד מלמדין מאי איכא למימר וי"ל דעוד דריש תלמודא בפרק אלו מציאות גבי עיר הנדחת הכה תכה מ"מ פי' והויין ג' פסוקים ואין מלמדין לכ"ע ודו"ק [עיין במהרש"א]:

בא"ד דרוצח וגואל הדם כו' נ"ב פי' שאם אין לו גואל הדם שב"ד מעמידין לו גואל הדם דכתיב בפגעו בו מ"מ גמ':

בא"ד ודריש ליה מן קרא כו' נ"ב ע"כ אינו יתור גמור אלא שכך דרשינן האי קרא ודו"ק:

בד"ה זוממי בת כהן כו' דה"מ כשהבועל כו' נ"ב פי' שדנין הזוממין בחנק:

בא"ד שלא הכירו הבועל לא קרינן כו' כצ"ל ונ"ב לפי שכשהבועל נמי היה נדון דיכולין לקיים כאשר זמם לאחיו הוו שפיר בחנק ולא בשריפה דהא סוף סוף זממו נמי עליה וק"ל:

בא"ד קמ"ל היא כו' למעוטי זוממין בכל ענין אפילו היכא דלא מקיים בהו כאשר זמם לאחיו ואפ"ה אמרינן היא ולא זוממיה ואינם אלא בחנק ואף דלא מקיימינן כאשר מידי מ"מ חשבי' כאלו בועלה היה נידון דהוו בחנק השתא דאינו נידון לא חמירי עונשי דידהו טפי וחשבינן כאילו זממו במיתת הבועל ודו"ק:

בא"ד ושוב פשטה כו' נ"ב פי' כשהבועל לא היה נידון שמא העדים לא יתחייבו מיתה כי אם שריפה דבעינן לקיומי כאשר זמם לאחיו וליכא וא"כ בע"כ בדידה צריכין אנו לקיומי כאשר זמם א"כ ע"כ דינן בשריפה כדאיתא בסוגיא בעינן כאשר זמם וליכא וא"כ לפי זה בהכרח כאי שינויא דמשנינן דאתא היא למעוטי בכל ענין אינו אמת עד שפשטה ר"י כו' ודו"ק:

דף ב:

גמ' במזיד נמי ליגלי כו' נ"ב פי' מזיד בדבור כמו שוגג במעשה ודו"ק:

תוס' בד"ה ומה הסוקל כו' בדבר הזה שיתחלל הזמה כו' כצ"ל:

דף ג.

תוס' בד"ה באומר עדות שקר העדתי במקום פלוני עמנו הייתם נ"ב פי' ובהזמה בעינן דוקא דהוזמו תרוייהו ודו"ק:

דף ג:

תוס' בד"ה איכא דאמרי כו' ובהזהרות הגיה ר"ת זמן עשר כסף כי ילוינו ולא במשפט כו' כצ"ל ונ"ב עיין בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ח ע"ב) בתוס':

דף ד.

רש"י בד"ה מ"ד כו' אחזקה והיא בחזקת כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אמר רב יהודה כו' כלי ע"ג מימיו כו' נ"ב פי' דבי"ט אסור לטבול כלי משום תיקון כלי אם לא ע"ג מימיו וק"ל:

דף ה.

גמ' מסורא לנהרדעי נ"ב פי' אפי' בסוסים ובפרדים ודו"ק:
שם ואמר רבא באו כו' כצ"ל:

דף ה:

גמ' ריש לקיש דאמר כר' יהודה ור' יוחנן כו' נ"ב דבר תימה הוא איך מדמה פלוגתייהו להא דמתניתין דלא הוחזקה כלל בשקרות ואדרבה קצת איפכא משמע דר' יוחנן דאמר כל ישראל מי הוחזקו א"כ מ"ה ס"ל כרבי יהודה דאמר כת סטיא היא ולא מחזיקין כל אינך סהדי בשקרי ואפשר דה"ק ריש לקיש כר' יהודה כלומר ריש לקיש דאמר הוחזקה כלומר מאחר דמהדרא אסהדי שקרי ה"נ א"ר יהודה כת סטיא מאחר דמהדרא תמיד להזים ודו"ק:
רש"י בר"ה בריבי אומר כך היה שמו נ"ב ולא פי' כאן גדול הדור כמו שפי' בכ"מ לפי שלא שייך לומר אמר אביו מאחר שלא הוזכר שמו ודו"ק:

דף ו.

רש"י בד"ה הרוג יציל כו' הרוג נמי יציל כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אמר רבא כו' שאינס אומרים אמת כו' נ"ב ולפי זה הטעם יראה שאותס כתות האחרות שלא הוזמו לא בטלה עדותן והרמב"ם והטור פסקו שעדות האחרות בטלות אלא לענין דלא בעינן עד שיזומו סבירא להו חשבינן כעדות אחרת וס"ל דגבי קרוב או פסול משוס הכי פוסלין אפי' לאחר כדי דבור משום דתלוי הפסול בראיית המעשה שהיה כא' מש"ה אם בא אח"כ להעיד פוסל למפרע את כולם אבל הזמה תלוי בהגדה

לחוד ומש"ה לאחר כדי דבור לא בעינן עד שיזומו כולם אבל מ"מ לא גרע מקרוב או פסול ומ"מ נראה לי ליישב אף לדברי התוס' דלענין דין הזמה חשבינן שאינם עדי אמת אבל לענין דין ביטול העדות חשבינן כקרוב או פסול ודו"ק:

בא"ד לא בא עדותם אלא שהעידו בב"ד כו' כצ"ל:

בד"ה לאסהודי כו' ויאמרו לאסהודי כו' נ"ב פי' ויאמרו נמי שהתרו בו ודו"ק:

בא"ד עם הפסולים אתיתו או כו' כצ"ל:

דף ו:

תוס' בד"ה הוא והן כו' מאי קאמר כו' נ"ב פי' אותו המפרש:

בד"ה אמר רבא כו' כדפירשנו נ"ב פי' אליבא דיש מפרשים לעיל בד"ה בדיני נפשות כו' דעד א' לממון לשבועה כו' כצ"ל:

דף ז.

רש"י בד"ה לפני כו' בו הס"ד:

תוס' בד"ה דילמא במקום כו' ומפיק ליה מקרא דלא כו' שואל להם שאם אמרו לא ידעי' יבטל העדות דאמרי' כו' כצ"ל והשאר נמחק [עיין במהרש"א]:

דף ז:

גמ' אלא אמר רבא אימא פרט כו' א"ל אביי אי אומר מותר כו' כצ"ל ונ"ב כן מוכח מתוס' בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף ס"א:)

תוס' בד"ה ואב"א כו' הויא ומיירי במיהדק או כו' מיירי בירידה שיהא צריך לעלייה כצ"ל ונ"ב פירוש ובלא מיהדק ודו"ק:

דף ח.

גמ' התם מעניינא דקרא ומצא הכא מעניינא דקרא ומצא כו' כצ"ל:

שם יסר בנך ויניחך כו' נ"ב פירוש יתן לך מנוחה:

רש"י בד"ה הא דר' יצחק בר יוסף כו' נ"ב פי' ומש"ה נקטינן רבי ברישא אף שהוא המאוחר כי לפי הסדר דסנהדרין הוא נאמר מקודם וק"ל:

תוס' בד"ה היינו דקאמר כו' ונ"ב פי' אותם דאמרי יש אם למקרא אזלינן בתר מקרא לעולם אפי' אינו מיושב שפיר אבל אותם דאזלי בתר מסורת היינו היכי דמיושב שפיר הקרא אליבא מסורת דאל"כ לא שבקי מקרא בכדי ודו"ק:

דף ח:

גמ' עבד שהעיד בו כו' נ"ב פי' שהעבד לוקה וגולה ע"י ישראל וק"ל:
רש"י בד"ה פרט למכה כו' ורציחה ולר"ש כו' הד"א:
תוס' בד"ה אינו צריך כו' חריש נמי אתא לתוספת נ"ב פי שיהיה קודש ואסור בהנאה כמו שביעית אף שאינו מוזהר על החרישה ודו"ק:

דף ט.

רש"י בד"ה הגוי גם צדיק תהרוג קא ס"ד שהודה לו כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אלמא גר תושב נכרי הוא וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי כו' כצ"ל:
בא"ד דהא לא קתני כללא כו' נ"ב ביש ספרים מחקו לה. כי לא הבינו ודדק:

דף ט:

גמ' אלא כדאמר שמואל דאמר שמואל בר נחמני כו':
שם ושלשת שיהו משולשין כו' מצוייר שם ציור זה:
רש"י בד"ה נפסק כו' דרבנן דר"ש היא דאמר נשמט כו' ונפסק החבל כו' כצ"ל:

דף י.

גמ' אמר אביי הללו קולטת כו' נ"ב פירוש הני שש ערי מקלט:
שם שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה נואלו שרי צוען ונ"ב :

דף יא.

רש"י בד"ה בלשון עזה כו' ודיבור לשון עז הוא נ"ב פירוש התורה נקראת עז דכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

דף יא:

רש"י בד"ה על איבריה כו' ששפו משם כו' כצ"ל:
בד"ה להדר בהנך במיתות מרובה בגדים כו' נ"ב יש לתמוה הא סתם כהן גדול הוא מרובה בגדים ומיאשיה ואילך וקודם יאשיה אין שייך לומר מרובה בגדים אלא כולם משוחים בשמן המשחה ואין לי ליישבו אלא בדוחק שהכי קאמר שהרי הוא חוזר בהנך

תרי במרובה בגדים או בשעבר ממשיחתו וא"כ אפילו חד ליתא ליהדר באינך ודו"ק [עיין במהרש"א]:

דף יב:

גמ' מתני' כיוצא בו נמחק מתני' קודם כיוצא בו ונרשם אחר כיוצא בו:
רש"י בד"ה הרג באותה כו' בשוגג הס"ד:
בד"ה פלך מדינה נ"ב פי' עיר:

דף יג.

רש"י בד"ה גרושה וחלוצה כו' אלא מריבוי מייתינן כו' נ"ב פירוש ואינו אלא אסמכתא בעלמא כדאמרינן ביבמות כאן שנה רבי חלוצה דרבנן:

דף יג:

גמ' דלאו דחסימה כו' נ"ב ומ"מ חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד לא ממעטינן מהיקשא לאו דחסימה דאטו מגרע גרע כדלקמן (דף טו ע"א) ע"ש:

דף יד.

רש"י בד"ה גמר עונש מאזהרה כו' ולאחותו שהיא בת אביו כו" נ"ב יש מוסיפין ברש"י ובת אמו שלא בת אביו ואומר אני כל המוסיף גורע דבהאי אידך קרא שנכתב באחרי מות באזהרה בת אשת אביך וגו' לא איירי אלא באחותו מאביו ולא מאמו ובא אחותך היא לרבוי מאביו ומאמו אבל קרא קמא דאחרי מות דכתיב ערות אחותך וגו' ביה כתיב בת אביך או בת אמך וכהאי גוונא כתיב בעונש תרוייהו ומשום הכי הבא על בת אביו ובת אמו חייב שנים אחת משום אחותו ואחת משום בת אשת אביו כדאיתא להדיא בסנהדרין:
תוס' ד"ה מה עבודת כוכבים כו' דמ"מ קשה נהי דקרבן כו' כצ"ל:
בד"ה הכי גריס רש"י כו' עוד יש מפרשים כו' נ"ב זהו פי' רש"י שלנו:
בד"ה ואידך כו' דקאמר גמר עונש מאזהרה כו' כצ"ל:

דף יד:

גמ' בלשון נגיעה ואזהרה לאוכל איתקש כו' כצ"ל:

שם לא שנא לפני זריקה כו' נ"ב פירוש ומנין לו האי לא שנא מאחר דבעיא קרא לגופא לאזהרת אכילת טמא בקדשים ודו"ק [עיין במהרש"א]:

דף טו.

גמ' אמרו לו אמרת כו' נ"ב נ"ל לרבה בר בר חנה ומה שנאמר אח"כ אמר רבה הוא רבה בר נחמני ודו"ק:

רש"י בד"ה משום דקשיא כו' אם גירשה ויחזירנה ויפטור אלמא כו' כצ"ל:

בד"ה אמר עולא כו' דאי לתחלתו ולומר שישאנה לא יאמר ולו תהיה לאשה ונגמר ממוציא שם רע כו' כצ"ל:

בד"ה ואם אינו כו' לאחריו הס"ד:

בד"ה אלא אמר רבא כו' לכל ימיו הרי כו' העברת הלאו כצ"ל והס"ד והד"א:

דף טו:

תוס' בד"ה הניחא כו' כלל מידי הוא כו' דהאי אינו לאו הניתק לעשה כו' שבתלמוד משום דדרשינן כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה במאי כו' מעל הבנים דאי לקי כו' כצ"ל:

דף טז.

רש"י בד"ה חוץ הא דלעיל נמי נשבע הוא כצ"ל:

בד"ה קשיא דר"י אדר"י לתרוייהו כצ"ל:

תוס' בד"ה אי דקטלה כו' דמיירי שהרגה בשוגג כו' נ"ב פי' ונאמר דחייבי מיתות שוגגים חייבים במלקות ודו"ק [עיין במהרש"א]:

דף טז:

תוס' בד"ה ריסק כו' כל שהוא חייב א"כ ע"כ אכילה אתי למידרש היכא דאיכא כו' חל על איסור כולל אמרינן נמי דטמאים מצטרפים כו' כצ"ל ונ"ב פי' שיבא איסור נבילה ויחול על איסור טומאה וק"ל:

דף יז.

תוס' בד"ה ורבנן בריית כו' איבד שמו על ידו כו' נ"ב פירוש שמתחלה היה נקרא גיד הנשה ועכשיו חתיכת גיד וק"ל:

דף יז:

תוס' בד"ה דלמאי דס"ל כו' מ"מ לא אתא אלא להכי כדפרישית כו' כצ"ל:
בד"ה איסור בעלמא איתא בכולהו הא דמרבה אזהרה כו' כמו שאפרש מבשר כו' כצ"ל:

דף יח.

רש"י בד"ה קרא יתירא כו' למיהוי לאו באנפי נפשיה נ"ב נ"ל שחוזר אמה שלמעלה דלהכי נכתב למיהוי לאו כו':
בד"ה כיון שיצא כו' נאסר מבשדה יתירא כו' על אכילתו כצ"ל והס"ד:
תוס' בד"ה איסור בעלמא כו' ומה שבא לחדש בעולה היינו כהן כו' לא למלקות באיסור דחוץ לחומה בכל חד כו' כצ"ל:
בא"ד במקרא יותר משאם כו' נ"ב פירוש במקרא דלא תוכל לאכלם דכולל הכל וק"ל:
בא"ד דאגב אינך כתביה כדאמרינן דע"כ ה"א ליכא כו' לא תוכל לאכלם לא קאי אעיקרא ור"י כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה ולילקי משום זר כו' וישנו כמו אכילה כו' נ"ב פי' אפי' ליכא כזית:

דף יח:

תוס' בד"ה כל שבקדש כו' וטמא ופסולין אחרים וי"ל כו' כצ"ל ונ"ב כפול לעיל בדבור הארוך בד"ה ומאן תנא דפליג אר' יהודה כו' כצ"ל:

דף יט:

גמ' שם אפיתתא דירושלים מהו פשיטא כו' כצ"ל ונ"ב כך נראה לפי גירסת ספרים שלנו ויותר נראה בעיני מגרסת המפרש נ"ל:
רש"י בד"ה רבינו גופיה כו' ר"י בר' נתן נ"ב הוא חתנו של רש"י והוא אחיו של ראב"ן שיסד ספר צפנת פענח:
בד"ה מעשר ראשון כו' כנגד מזרח וכן מעשר שני בדרומה תרומה בעוקצה כו' דבעו ראשית שיהו שיריה כו' ראשית שיהו שיריה ניכרין כצ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד והיא שנת מעשר שני ואותה שנה כו' אותה תאנה מעשר עני בגבולין או שהיא שנת מעשר כו' כצ"ל:

דף כ.

רש"י בד"ה דעייל כו' ממנה דקסבר כו' משיפקסו כו' הס"ד והד"א:

בד"ה חייב על הראש וכו' כדאמרי' לקמן כו'. נ"ב חוזר אהא דלעיל ומשום הכי כתב המגיה יש כאן גמגום ודו"ק:

דף כ:

רש"י בד"ה איכא דמפיק כו' כעדשה וסימנך כו' הד"א:
בד"ה ה"ג תנא הנוטל כו' כצ"ל. ונ"ב וכן הגירסא בסוף המצניע (עיין במהרש"א):
בא"ד ולא גרסינן תניא כצ"ל והס"ד. ונ"ב פירוש ולא תניא שקאי לעולם אמה של מעלה כמו תניא נמי הכי או והא תניא כו' וק"ל:

דף כא:

גמ' משום זורע בי"ט. נ"ב פי' ויש כאן ב' מלאכות חרישה וזריעה וחייב שתים דהא משקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע וק"ל:
אמר ליה עדא תהא. נ"ב פי' זאת תהא ונ"ב עוד פ' השולח (גיטין דף מ"ה) פירש"י עדא אמרה כמו זאת אומרת:
שם גיד בחלב ואכלה לוקה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה בכור בכור כו' נפקא לחולין כצ"ל והס"ד:
בד"ה המנכש כו' ורבנן דפליגי כו' כצ"ל. ונ"ב פי' כך הוא אליבא דס"ד וק"ל:
תוס' בד"ה החורש כו' שהוא מוקדשין חולין בשור וחמור לאו דוקא דליכא כו' כצ"ל:

דף כב.

גמרא איסור כולל לית ליה כו'. נ"ב פי' ומש"ה ליכא למימר מגו דחייל אחול כו':

דף כב:

גמ' שם המכות האלה בין ידיך כו'. נ"ב פי' אלמא שדרך המכות להיות בין ידיך והיינו בין הכתפיים והיינו אותה מכה של ארבעים לר' יהודה ודו"ק:
ועוד יש לפרש מאחר דאשכחן שדרך להכות בית מאהבי' א"כ אין לפחות מארבעים שלימות וזו היא לטובתו ודו"ק:
שם שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש שליש על כתף ימין ושליש על כתף שמאל וכן להדיא בהרמב"ם:
רש"י [בד"ה] כפולה אחת לשתים ועוד רצועה כו'. נ"ב נראה לי לפרש שהרצועה ראשונה של עגל שהיא כפולה חוזר ומכפל בכל רצועה אחת שהיא כפולה והיינו ב' שהן ד' ואולי

כן דעת המחבר ומה שאמר ועוד רצועה אחרת היינו אותה שהיא של חמור שתוחב באותה של עגל נמי כפולה לשנים ודו"ק:
בא"ד הרצועה ושל חמור לקיים בהן כו' ולא נהירא לשון אחר כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה הוסיף לו רצועה עד האומד הס"ד:

דף כג:

גמרא אמר רב יוסף מאן סליק כו'. נ"ב פי' במה ידעינן למפסק הלכה דשמא ידונו אותו בשמים אפי' אחר שלקה ##ח"ק:
שם על ידיה תא שמע ואומר כו'. כצ"ל:

דף כד.

גמ' דאי לא תימא הכי כו'. נ"ב פי' ואף תימא שאין חילוק בין כל אלה לאלה אפי' הכי אשכחן אף היכא דכתיב כל אלה דאחת מאלה קאמר ובס"א יש גירסא אחרת:
שם בדר' חייא בר אבא דאמר רבי חייא בר אבא זה שאינו כו' כצ"ל: